

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور

دانشکده الهیات و علوم اسلامی
گروه علمی تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی

عنوان پایان نامه:

**جایگاه اعتقادات شیعی در ارتش دوران پهلوی دوم و تاثیر آن
بر پیروزی انقلاب اسلامی**

نگارش: فرشاد ولدبیگی

استاد راهنما:

دکتر گلناز سعیدی

استاد مشاور:

دکتر اصغر قائدان

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته تاریخ تشیع

شهریور ۱۳۹۰

تقدیم به:

همسر فداکارم که با حوصله فراوان همواره مشوق من در اتمام این اثر بوده‌است و همچنین تقدیم به روح مطهر و پاک امام راحل (ره) و تمامی شهدای انقلاب شکوهمند اسلامی خصوصاً شهدای ارتش جمهوری اسلامی ایران

تشکر و امتنان:

از زحمات، راهنمایی ها و هدایت استاد راهنمای محترم سرکار خانم دکتر گلناز سعیدی که زحمت راهنمایی بنده در اتمام این اثر را داشته‌اند تشکر و قدردانی می‌شود. همچنین از زحمات و رهنمودهای استاد مشاور جناب آقای دکتر اصغر قائدان تقدیر و تشکر می‌گردد. از سازمان عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران به جهت فراهم نمودن امکان ادامه تحصیل بنده و سایر پرسنل سازمان و تمامی همکاران این سازمان خصوصاً جناب آقای مطمئن‌یان مسئول آرشيو سازمان عقیدتی ارتش به جهت در اختیار گذاشتن منابع و عکس‌های ارتش پهلوی دوم تقدیر می‌گردد.

چکیده

در این اثر به روند تعامل بین ارتش و حکومت پهلوی دوم در طول سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ شمسی پرداخته شده است. مهمترین رکن و اساس حکومت شاه ارتش بوده و این موضوع اهمیت و حساسیت ویژه‌ای را برای آن تعریف می‌کند.

الف) وجود مذهب و اعتقادات شیعی در میان ارتشیان چه تاثیری بر پیروزی انقلاب اسلامی داشته است؟ در طول سالیان متمادی حکومت پهلوی دوم تلاش گردید که آموزه‌های شیعی کارکنان ارتش از بین رفته و فرهنگ و اعتقادات جدیدی جایگزین آن شود. از جمله آن بحث خدایگان تلقی شدن شاه و بازگرداندن اعتقادات کارکنان ارتش به جایگاه شاهنشاه و سلطنت قبل از اسلام در ایران بمنظور تضعیف اسلام و تشیع در مجموعه نظامی ایران را می‌توان ذکر نمود که در فصل اول این اثر به همراه مباحثی چون جشنهای شاهنشاهی و موضوع سوگند خوردن به شاه و مبارزه مراجع تقلید خصوصاً حضرت امام (ره) با این موضوعات اشاره شده است.

فصل دوم به حضور احزاب و فرقه‌های سیاسی مذهبی در جامعه ایران و خصوصاً ارتش اشاره شده که برخی مانند حزب توده با مخالفت حکومت و بعضی مانند بهائیت با حمایت مخفی و آشکار رژیم شاه مواجه بوده به منظور تضعیف فرهنگ شیعی کارکنان ارتش فعالیت نموده است. ضمن اینکه در این دوران انجمن حجّیه شکل گرفته و فعالیت‌هایی در راستای مبارزه با بهائیت در ارتش انجام داده است.

در فصل سوم به روند حضور پر تعداد مستشاران نظامی بیگانه در ایران و ارتش اشاره شده و میزان اثرگذاری فرهنگی و مذهبی آنها بر کارکنان و حمایت بی دریغ حکومت از آنان با در اختیار گذاشتن امکانات بسیار و تصویب کاپیتولاسیون، سلطه آنان بر ارکان ارتش مورد بررسی قرار گرفته و نقش حضرت امام خمینی (ره) در اطلاع رسانی کارکنان ارتش در این خصوص مورد توجه بوده است.

فصل چهارم به روابط روحانیت شیعه با ارتش پرداخته و با محوریت حضرت امام خمینی (ره) به عنوان مرجع تقلید بسیاری از نظامیان به نقش اساسی ایشان در جدا شدن ارتش از شاه و پیوستن به انقلاب اسلامی می‌پردازد.

فصل پنجم با پرداختن به مستنداتی از فعالیت کارکنان انقلابی و مذهبی ارتش به وضعیت و جایگاه مذهب در ارتش پهلوی دوم و مبارزه آشکار و پنهان حکومت با مذهب در ارتش و خانواده نظامیان پرداخته شده و مقاومت کارکنان بر مبنای اعتقادات قوی شیعی در مقابل هجوم انحرافات گوناگون دینی و مذهبی بررسی شده و به نوع نگرش سران حکومت و امرای ارتش به مذهب و نوع اعتقادات مذهبی بدنه ارتش اشاره گردیده است.

کلید واژه: ارتش پهلوی دوم، امام خمینی (ره)، بهائیت، انجمن حجّیه، انقلاب اسلامی، کاپیتولاسیون

فهرست مطالب

۱	مقدمه.....
۲	تعریف مساله.....
۲	سؤالات تحقیق (اصلی و فرعی).....
۳	فرضیه اصلی.....
۳	فرضیات فرعی.....
۳	اهداف تحقیق (کلی و جزئی).....
۴	روش تحقیق.....
۴	پیشینه تحقیق.....
۴	معرفی و بررسی منابع.....

فصل اول: نقش آیین های شاهنشاهی در تضعیف تعهدات دینی کارکنان ارتش

۸-۱-۱	جایگاه نظام شاهنشاهی و سلطنتی در ایران.....
۱۰-۱-۱-۱	علل تغییر تاریخ هجری به شاهنشاهی.....
۱۳-۲-۱	بررسی دلایل خدایگان تلقی شدن شاه در ارتش.....
۱۳-۱-۲-۱	بررسی جوانب شعار خدا، شاه، میهن.....
۱۴-۲-۲-۱	ارتش سمبل قدرت شاه.....
۱۵-۳-۲-۱	شاه سایه خدا.....
۱۶-۴-۲-۱	شاه و مذهب.....
۱۸-۵-۲-۱	اثرات عظمت پرستی و ستایش در شاه.....
۲۱-۶-۲-۱	بررسی جوانب نفوذ مستقیم شاه در ارتش.....
۲۴-۳-۱	بررسی و دلایل آئین سوگند خوردن در ارتش.....
۲۷-۴-۱	جشنهای شاهنشاهی و تأثیرات ضد مذهبی آن در ارتش.....
۲۹-۱-۴-۱	جشن های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی.....
۳۰-۲-۴-۱	اثرات جشنهای شاهنشاهی بر کارکنان ارتش.....
۳۳-۵-۱	بررسی دیدگاههای امام خمینی (ره) در خصوص جشنهای شاهنشاهی.....

فصل دوم: نقش احزاب و فرقه های سیاسی، مذهبی در تضعیف فرهنگ شیعی ارتشیان

- ۱-۲-۱- مذهب و ارتش در تقابل با حزب توده ۳۸
- ۱-۲-۱-۱- علل عدم موفقیت حزب توده در ارتش ۴۴
- ۱-۲-۲- سازمان افسران توده ۴۶
- ۱-۲-۳- بکارگیری واژه ای به نام مارکسیست اسلامی از سوی حکومت جهت مخالفین ۴۸
- ۲-۲- بررسی فعالیت فرقه بهائیت و سازمان فراماسونری در ارتش ۴۹
- ۲-۲-۱- تلاش آموزه های بهایی در انحراف تشیع ۴۹
- ۲-۲-۲- بهائیت و ارتش ۵۲
- ۲-۲-۳- بهائیت و صهیونیسم ۵۳
- ۲-۲-۳-۱- نقش تیمسار ایادی و دیگر افسران بهایی در گسترش بهائیت در ارتش ۵۵
- ۲-۲-۴- فراماسونری و ارتش ۶۰
- ۲-۲-۵- مقابله امام خمینی (ره) با بهائیت در جامعه و ارتش ۶۲
- ۲-۳- تشکیل انجمن حجتیه و فعالیت در ارتش ۶۶
- ۲-۳-۱- شکل گیری انجمن حجتیه ۶۶
- ۲-۳-۲- حجتیه و پهلوی دوم ۶۸
- ۲-۳-۳- ارتش و انجمن حجتیه ۷۰

فصل سوم: بررسی تاثیرات فرهنگی مستشاران نظامی در ارتش پهلوی دوم

- ۳-۱- مروری بر تاریخچه حضور مستشاران نظامی در ایران ۷۵
- ۳-۱-۱- غفلت آمریکا از قدرت مذهب در ایران ۷۸
- ۳-۲- بررسی کاپیتولاسیون و چگونگی آن در ارتش ۸۱
- ۳-۳- اثرگذاری فرهنگی مستشاران بر کارکنان ارتش ۸۴
- ۳-۳-۱- پیامدهای غرور نظامیان آمریکایی و تحقیر نظامیان ایرانی ۸۷
- ۳-۳-۲- هجوم فرهنگی نظامیان خارجی در سایه حمایت حکومت پهلوی ۸۹
- ۳-۳-۳- پیامدهای حضور مستشاران اسرائیلی در ارتش ۹۱
- ۳-۳-۴- روزهای انقلاب و فرجام مستشاران آمریکایی در ایران ۹۴
- ۳-۴- نقش اطلاع رسانی امام خمینی (ره) در رابطه با حضور مستشاران نظامی در ارتش ۹۵

فصل چهارم: تأثیر معنوی و سیاسی روحانیت شیعه بر اعلام بی طرفی از سوی ارتش

- ۱-۴-۱- نگاهی به سابقه تقابل روحانیت و ارتش پهلوی دوم..... ۱۰۷
- ۱-۴-۱-۱- تقابل روحانیت و ارتش تا ورود امام خمینی (ره) به صحنه سیاسی ایران..... ۱۰۸
- ۱-۴-۲- ورود امام خمینی (ره) به صحنه سیاسی کشور..... ۱۱۱
- ۱-۴-۲- نمونه هایی از تقابل روحانیون حوزه های علمی و ارتش در جریان وقایع انقلاب..... ۱۱۵
- ۱-۴-۳- بررسی آراء و افکار کارکنان ارتش نسبت به روحانیت..... ۱۲۵
- ۱-۴-۴- تأثیر دستاوردهای حضرت امام (ره) بر ارتش در آستانه انقلاب..... ۱۳۰
- ۱-۴-۴-۱- موفقیت امام (ره) در جذب قلوب نظامیان..... ۱۳۱
- ۱-۴-۴-۲- تأثیر آگاهسازی امام (ره) در عدم کشتار مردم از سوی ارتش..... ۱۳۴
- ۱-۴-۴-۳- بررسی دستور امام (ره) در حمایت از نظامیان انقلابی..... ۱۳۷
- ۱-۴-۴-۴- اطلاع رسانی امام (ره) به ارتش در خصوص ارتباط حکومت پهلوی با بیگانگان..... ۱۴۳
- ۱-۴-۴-۵- تأثیر سخنان امام (ره) در اعلام بی طرفی ارتش پهلوی..... ۱۴۴

فصل پنجم: تأثیر آموزه های شیعی در فرایند پیوستن ارتش به انقلاب

- ۱-۵-۱- چگونگی رعایت شعائر مذهبی در ارتش و نوع برخورد حکومت با نظامیان مذهبی..... ۱۵۱
- ۱-۵-۱-۱- بررسی نگرش حکومت پهلوی به حجاب و پوشش بانوان در ارتش..... ۱۶۲
- ۱-۵-۲- مقاومت کارکنان مذهبی ارتش در مقابل ترویج فرهنگ ضد دینی..... ۱۶۸
- ۱-۵-۲- نقش کارکنان مذهبی در تسریع روند پیوستن ارتش به انقلاب..... ۱۷۲
- ۱-۵-۲-۱- نگاهی به فعالیتهای انقلابی شهید سپهبد علی صیاد شیرازی..... ۱۷۲
- ۱-۵-۲-۲- اقدامات عملی کارکنان مذهبی ارتش در آگاهسازی و همراه نمودن سایر کارکنان..... ۱۷۵
- ۱-۵-۳-۱- تأثیر پیامهای امام (ره) بر امرای ارتش..... ۱۸۶
- ۱-۵-۳-۲- نقش سپهبد ولی الله قرنی در دوران انقلاب..... ۱۸۹
- ۱-۵-۳-۳- بررسی اعتقادات مذهبی در بدنه ارتش..... ۱۹۲
- ۱-۵-۳-۴- دیدگاه امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری در خصوص بدنه ارتش..... ۱۹۶
- ۱-۵-۴- بررسی جنبه های مختلف روی کارآمدن دولت نظامی و واکنش امام (ره) به آن..... ۲۰۲
- ۱-۵-۴-۱- روی کارآمدن دولت نظامی ارتشبد ازهارى..... ۲۰۳
- ۱-۵-۴-۱-۱- مواضع امام خمینی (ره) در برابر دولت نظامی..... ۲۰۵
- ۱-۵-۴-۲- واکنش امام (ره) به طرح کودتای نظامی..... ۲۰۸

۲۱۰.....	۵-۴-۳- بررسی شعارها، و دیوار نوشته های انقلابی بر رویکرد مذهبی پیوستن ارتش به مردم
۲۲۰.....	۵-۴-۴- ترک پادگانها از سوی سربازان به دستور حضرت امام (ره) و تاثیر آن بر پیروزی انقلاب
۲۲۹.....	۵-۴-۵- حماسه تاریخی ۱۹ بهمن ۱۳۵۷.....
۲۳۲.....	۵-۴-۶- اعلام بی طرفی ارتش و پیروزی انقلاب اسلامی.....
۲۳۴.....	تجزیه و تحلیل و نتیجه گیری.....
۲۳۸.....	منابع و مأخذ.....
۲۴۶.....	عکس ها.....
۲۷۵.....	چکیده انگلیسی.....

مقدمه:

وجود نیروهای مسلح و ارتش کارآمد، قوی و متعهد برای کشور ضروری است. زیرا که حفظ استقلال و امنیت، تمامیت ارضی و بقای ساختار سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی هر کشور مستقیم و غیرمستقیم به ارتش و نیروهای مسلح بستگی دارد. لذا توجه به ارتش امری بدیهی و حیاتی می‌باشد. ارتش نیز همانند سایر سازمانهای اجتماعی قدرتمند جامعه تحت تاثیر ارزشهای مادی و معنوی حاکم بر جامعه قرار دارد. ارتش به عنوان با انضباط ترین سازمان به افرادش ویژگی‌های خاصی می‌بخشد. نظم گروهی، از خود گذشتگی، وفای به عهد، پایبندی به قانون و مقررات از جمله این ویژگی‌ها می‌باشد. ارتش دوران پهلوی دوم از ویژگیهای ممتازی در دوره‌های مختلف تاریخ ایران برخوردار است. می‌توان گفت که ارتش شاه جزیی از وجود شاه بوده و حیات و بقای سلطنت در ایران با عملکرد ارتش رابطه مستقیم داشته‌است. سقوط شاه را باید بعنوان یکی از رویدادهای مهم تاریخ ایران نام برد که می‌تواند ارتباط مستقیمی با عملکرد ارتش داشته‌باشد. انقلاب اسلامی در ایران بزرگترین و مهم‌ترین پدیده سیاسی اجتماعی عصر حاضر شناخته شده‌است که براساس تعالیم مذهبی بوجود آمده‌است. نفوذ مذهب همواره یکی از عوامل تعیین کننده تاریخ ایران بوده و نقش روحانیت شیعه در آن بسیار پر رنگ بوده‌است. به فرمایش حضرت امام خمینی (ره) یکی از خصلت‌های ذاتی تشیع از آغاز تاکنون مقاومت و قیام در برابر دیکتاتوری و ظلم بوده‌است که در تمام تاریخ شیعه به چشم می‌خورد. این موضوع و رویکرد مبارزه در برابر حکومت دیکتاتوری پهلوی نیز صادق بوده و از مهم‌ترین شاخصه‌های انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ جنبه مذهبی آن است. این ویژگی بعنوان وجه اشتراک بین ارتش و انقلاب و اثر آن در پیروزی انقلاب اسلامی بسیار قابل توجه است. طوفانی که جزیره ثبات آمریکاییها را در منطقه در نوردید و همه را غافلگیر نمود، ارتباط ویژه‌ای با ارتش پهلوی دوم داشته‌است.

تعریف مسأله:

مذهب در طول تاریخ ایران نقش بسیار مهمی در رویدادها و تحولات جامعه ایران داشته است. این نقش همواره در نیروهای نظامی ایران به عنوان عاملی مهم در دوره‌های مختلف تاریخی اثرگذار بوده و همواره علائق مذهبی (خصوصاً در مذهب شیعه) باعث بروز پیروزیها و موفقیت‌های ارتش در دوره‌های مختلف تاریخی بوده است. سقوط رژیم پهلوی دوم و پیروزی انقلاب اسلامی در ایران رویدادی بزرگ و در عین حال از جنبه‌های متفاوت نیازمند بررسی‌های دقیق می‌باشد. علل مذهبی یکی از انگیزه‌های مهم همراهی ارتش در پیروزی انقلاب اسلامی بوده و موضوع پایبندی به اصول مذهبی در میان کارکنان ارتش در دوران پهلوی دوم کمتر مورد توجه قرار گرفته، از طرفی تلاش‌های رژیم پهلوی در سست نمودن اعتقادات در میان ارتشیان و از بین بردن باورهای مذهبی در ارتش و جایگزین کردن اعتقاداتی همچون بهائیت و شاه‌پرستی در آن دوران مورد توجه و اهمیت حکومت بوده است. در این میان عواملی بر مذهب کارکنان ارتش اثرگذار بوده‌اند که فرآیند همراهی آنان را با انقلاب شدت بخشیده است. از جمله این عوامل می‌توان به نقش روحانیت و خصوصاً حضرت امام خمینی (ره) در هدایت و رهبری غیرمستقیم بدنه ارتش اشاره نمود. علاوه بر آن تقویت آموزه‌های شیعی توسط روحانیت و گسترش روحیه عدالت‌طلبی و مبارزه با سلطه بیگانگان در میان کارکنان ارتش در آن دوران مورد توجه می‌باشد. وجود اعتقادات مذهبی در بدنه ارتش باعث عدم اجرای دستور سرکوب مردم برخلاف انتظار حکومت و پیوستن بدنه ارتش به انقلاب شده است که به اعلام بی طرفی از سوی سران ارتش و در نهایت فروپاشی حکومت پهلوی منجر گردید. می‌توان گفت که بررسی انقلاب اسلامی بدون در نظر گرفتن جایگاه نهاد ارتش امری ناقص است.

سوال اصلی تحقیق:

وجود مذهب و اعتقادات مذهبی در میان ارتشیان چه تأثیری بر سرعت بخشیدن به پیروزی انقلاب اسلامی داشته است؟

سوالات فرعی تحقیق:

- ۱- پایبندی به اعتقادات مذهبی در ارتش دوران پهلوی دوم به چه میزانی بوده است؟
- ۲- نقش رژیم پهلوی در تضعیف اعتقادات مذهبی کارکنان ارتش با برنامه‌هایی چون جشنهای شاهنشاهی چگونه بوده است؟
- ۳- حضور مستشاران نظامی چه تأثیری بر تضعیف اعتقادات مذهبی کارکنان ارتش داشته است؟
- ۴- اثرگذاری روحانیت در باورهای مذهبی کارکنان ارتش چگونه بوده است؟

فرضیه اصلی:

وجود اعتقادات مذهبی در میان ارتشیان روند پیروزی انقلاب اسلامی را تسریع نموده است.

فرضیات فرعی:

- ۱- بدنه ارتش از اعتقادات مذهبی برخوردار بوده است.
- ۲- جشنهای شاهنشاهی و تبلیغ شاهپرستی در تضعیف فرهنگ شیعی کارکنان ارتش مؤثر بوده است.
- ۳- حضور مستشاران نظامی بر فرهنگ و باورهای مذهبی کارکنان ارتش اثرگذار بوده است.
- ۴- روحانیت به ویژه حضرت امام خمینی (ره) نقش مهمی در هدایت مذهبی کارکنان ارتش داشته اند.
- ۵- انجمن حجّتیّه در مقابله با رشد بهائیت در ارتش موفق بوده است.

اهداف تحقیق:

هدف کلی:

اثبات نقش اساسی اعتقادات مذهبی در پیوستن ارتش به انقلاب.

اهداف جزئی:

- ۱- تعیین ابعاد مختلف مقابله با مذهب در ارتش دوران پهلوی دوم
- ۲- تعیین پیامدهای حضور مستشاران نظامی بر باورهای مذهبی کارکنان ارتش.
- ۳- نقش رهبری روحانیت علی‌الخصوص امام خمینی (ره) در هدایت حرکت‌های مذهبی در ارتش.
- ۴- میزان موفقیت انجمن حجّتیّه در مقابله با گسترش بهائیت در ارتش.

روش تحقیق:

بهره‌گیری از روش تحلیلی_ تاریخی به صورت:

۱- استفاده از اسناد و مدارک موجود و معتبر درخصوص وقایع دوران پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی

۲- استفاده از اسناد موجود در آرشیو سازمان عقیدتی سیاسی ارتش.

پیشینه تحقیق:

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران این رویداد از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته اما نقش اعتقادات مذهبی کارکنان ارتش در این پیروزی کمتر مورد توجه واقع شده است.

۱- در سالهای اخیر سازمان عقیدتی سیاسی ارتش مجموعه‌ای را تحت عنوان تحلیل‌هایی بر علل مشارکت ارتش در سقوط رژیم پهلوی دوم چاپ و منتشر نموده است.

۲- کتابی تحت عنوان ارتش و انقلاب اسلامی ایران توسط سعیده لطفیان نوشته شده است.

۳- کتابی تحت عنوان ارتش در تاریخ و انقلاب اسلامی توسط احمد نوروزی فرسنگی در این رابطه نوشته شده است.

۴- مجموعه‌ای از بیانات امام خمینی (ره) تحت عنوان امام و ارتش توسط سازمان عقیدتی سیاسی ارتش گردآوری گردیده است.

۵- روح‌اله حسینیان در چندین کتاب به بررسی قسمتهایی از رویداد انقلاب اسلامی و ارتباط ارتش با آن پرداخته است.

معرفی و بررسی منابع:

کتابهایی که بر مبنای اسناد موجود در ارتش خصوصاً آرشیو سازمان عقیدتی سیاسی ارتش و همچنین مرکز اسناد انقلاب اسلامی تهیه شده‌اند از مهمترین منابع این اثر به شمار می‌روند که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۱- کتاب ارتش در تاریخ و انقلاب اسلامی نوشته احمد نوروزی فرسنگی. در این کتاب نویسنده به بیان مختصری از تاریخ ارتش ایران از ابتدا تا دوران حکومت پهلوی دوم پرداخته و سپس به تفصیل به ارتش پهلوی دوم می‌پردازد. وی به خوبی نقش مذهب و اعتقادات شیعی را در نیروهای ارتش به تصویر کشیده و در این راستا از وقایع مستند و اسناد موجود به خوبی بهره برداری نموده است، چاپ اول این کتاب در زمستان ۸۵ توسط انتشارات موسسه فرهنگی، انتشاراتی زهد به طبع رسیده است. هرچند از این اثر به عنوان یکی از آثار ارزنده در این رابطه

می توان نام برد اما به تمامی زوایای پنهان و آشکار رویدادهایی که منجر به اعلام بی طرفی ارتش گردید پرداخته نشده است.

۲- کتاب مقدمه‌ای بر انقلاب اسلامی نوشته دکتر صادق زیبا کلام، چاپ اول بهار ۷۲ که به تبیین و چگونگی وقوع انقلاب اسلامی از دیدگاهی متفاوت پرداخته و در این کتاب اشاراتی به نوع نگرش و رویکرد آمریکا در قبال ایران و حکومت شاه در زمان کارتر می‌پردازد. وی همچنین به دیدگاه‌های مخالفین حکومت شاه و اتحاد آن‌ها در مبارزه با رژیم پهلوی اشاره نموده است. توجه به بعد سیاسی پیدایش انقلاب اسلامی از مهمترین مسائل مطرح شده در این کتاب می‌باشد که توسط نشر روزنه چاپ گردیده است. البته نقش اساسی روحانیت به ویژه حضرت امام (ره) در اثر مذکور چندان پررنگ نیست.

۳- کتاب ماموریت در تهران نوشته ژنرال رابرت هایزر که توسط علی رشیدی ترجمه شده است. اهمیت این کتاب به نوع نگرش متفاوت یک ژنرال آمریکایی که بعنوان مامور اعزامی از آمریکا جهت بررسی وقایع ایران و امور ارتش پهلوی در دوران حساس نزدیک به پیروزی انقلاب اسلامی به ایران آمده و از نزدیک در جریان رویدادهای منجر به پیروزی انقلاب و فروپاشی ارتش شاهنشاهی قرار گرفته است که توسط نشر موسسه اطلاعات چاپ گردیده است. هر چند این اثر به فرآیند انقلاب اسلامی از دید یک نظامی خارجی می‌پردازد اما به دلیل حضور وی در روزهای آخر انقلاب تصویر کاملی از آن ارائه نمی‌دهد.

۴- کتاب یک سال مبارزه برای سرنگونی رژیم شاه (بهمن ۵۶ تا بهمن ۵۷)، نوشته روح اله حسینیان بوده که خود به عنوان مسئول مرکز اسناد انقلاب اسلامی انجام وظیفه می‌نماید. این کتاب که از انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی می‌باشد به تفصیل به بیان وقایع یک سال آخر حکومت پهلوی می‌پردازد. تشدید مبارزات مردمی و حرکت‌های انقلابی کارکنان ارتش، رویکرد نظامی حکومت در مقابله با جنبش اسلامی مردم و بررسی و نقش اعتقادات مذهبی کارکنان ارتش در آن مقطع حساس و اوج گرفتن مبارزات ضد استعماری و ضد آمریکایی در ایران از مباحث مطرح شده در این کتاب می‌باشد. توجه به وضعیت ارتش در سال آخر پهلوی از ویژگی‌های آن به شمار می‌رود.

۵- کتاب امام و ارتش از سال ۱۳۴۱ تا ۱۳۵۳- این کتاب تالیف اداره سیاسی ایدئولوژیک ارتش (سازمان عقیدتی سیاسی ارتش) بوده و مهمترین ویژگی این کتاب جمع‌آوری بیانات و رهنمودهای حضرت امام خمینی (ره) در طول سالیان مبارزات خود بر علیه رژیم پهلوی و در ارتباط با ارتش می‌باشد. با توجه به نقش حیاتی ارتش در بقای حکومت شاه مخاطب قرار

گرفتن این سازمان از سوی امام خمینی (ره) بعنوان یک مرجع دینی در روند فروپاشی رژیم شاه بسیار موثر بوده و این موارد در کتاب مذکور عنوان شده است. این کتاب صرفاً به بیانات امام (ره) پرداخته و تجزیه و تحلیلی ارائه نداده است.

۶- کتاب سازمان افسران حزب توده ایران- نوشته محمد حسین خسرو پناه به بررسی فعالیت حزب توده در ارتش می‌پردازد. حزب منحل‌ه توده که تلاش بسیاری، در راستای ایجاد جامعه کمونیستی در ایران داشت سعی نمود با بدست آوردن و در اختیار گرفتن ابزار قدرت یعنی ارتش به مقاصد خود دست یابد. در این مسیر در ارتش سازمانی به نام سازمان افسران حزب توده ایران به صورت مخفی بوجود آمد که تلاش زیادی در از بین بردن اعتقادات مذهبی کارکنان ارتش و گرویدن آنها به حزب انجام داد که در این کتاب به آن اشاره شده است. چاپ اول این کتاب در سال ۱۳۷۷ در نشر شیرازه به طبع رسیده است.

۷- کتاب ظهور و سقوط سلطنت پهلوی (جلد دوم)- نوشته ارتشبد سابق حسین فردوست می‌باشد که توسط عبدالله شهبازی ویراسته شده است. ارتشبد فردوست از امرای سابق رژیم پهلوی بوده و در سمت بازرس ویژه شاه در ارتش اشراف کاملی بر سیر وقایع و رویدادهای سالهای آخر حکومت شاه داشته است. وی از نزدیک در جریان تحولات انقلاب اسلامی و ارتباط ارتش با آن بوده و به تجزیه و تحلیل این رویداد بزرگ که به فروپاشی رژیم پهلوی دوم انجامید، بوده است. این مباحث در کتاب مذکور عنوان شده و توسط انتشارات موسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی اطلاعات در چاپهای متعددی در دسترس عموم قرار گرفته است. از ایراداتی که می‌توان بر کتاب مذکور عنوان نمود نقش پررنگ دیدگاههای نویسندگان در بیان وقایع آن دوره بوده که تا حدودی از زمان بعد از انقلاب اثر پذیری داشته است.

۸- مجموعه مصاحبه های صورت گرفته با تعدادی از نظامیان ارتش پهلوی دوم که به عنوان سند در مرکز اسناد انقلاب اسلامی موجود بوده و به تعدادی از آنها اشاره می‌شود:

الف) مصاحبه با سرهنگ احمد نوروزی فرسنگی (شماره بازیابی ۹-۱۴۱۲۷) ب) مصاحبه با تیمسار مظفر رضوی (شماره بازیابی ۱۴۱۳۴) پ) مصاحبه با تیمسار احمد ریسمانچیان (شماره بازیابی ۳۱-۱۴۱۳۰) ج) مصاحبه با سروان حسن مرجانی (شماره بازیابی ۹-۱۴۱۲۷) چ) مصاحبه با تیمسار شهرام رامتین (شماره بازیابی ۶-۱۴۱۲۵) ح) مصاحبه با سرهنگ محمد مهدی کتبی (شماره بازیابی ۱۴۱۳۳) خ) مصاحبه با تیمسار محمد رضا رحیمی (ش.ب. ۸۹۹۴) د) مصاحبه با سپهبد شهید علی صیاد شیرازی (شماره بازیابی ۲۵۸۵) در این مصاحبه ها به برخی وقایع ارتش دوران پهلوی دوم و همگامی ارتش با انقلاب پرداخته شده اما به سایر موارد مرتبط با آن اشاره نشده است.

فصل اول

نقش آئین های شاهنشاهی در تضعیف تعهدات دینی

کارکنان ارتش

مقدمه

حکومت پهلوی دوم تلاشی در جهت گسترش و تداوم سلسله شاهنشاهی قبل از اسلام به شکل نوین در ایران بود. سعی شاه در جهت تغییر مبدا تاریخ از هجری به شاهنشاهی و ایجاد مباحثی مانند سایه خدا بودن شاه در روی زمین در جامعه شیعی آن روز ایران در کنار شعار خدا، شاه، میهن بسیار قابل تامل است. استفاده ایزاری شاه از ارتش در کنار بهره گیری گسترده از این ارگان در برگزاری جشنهای ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی تلاشی در راستای دستیابی به اهداف حکومت خصوصاً انحراف و تضعیف آموزه های اسلامی و شیعی در جامعه و خصوصاً ارتش بود. امری که با مخالف گسترده روحانیت و حضرت امام خمینی (ره) مواجه گردید.

۱-۱ جایگاه نظام شاهنشاهی و سلطنتی در ایران:

از جمله ویژگی های اسلام را می توان مبارزه با نظامهای خودکامه پادشاهی عنوان نمود «دین اسلام در اصل و اساس خود با نظام استبدادی و رژیم شاهنشاهی و سلطنتی مخالف است. در طول تاریخ رژیم ها و نظامهای سلطنتی و استبدادی به همین دلیل ماهیت طاغوتی خود و ظلم و ستمی که روا داشته اند همیشه در معرض حمله اسلام شیعی بوده اند. حکومت پهلوی نیز بدلیل ماهیت استبدادی و ظالمانه خود با فرهنگ و ایدئولوژی اسلامی کاملاً در تضاد بود»^۱ اسلام مرامی ضد سلطنت است قرآن کریم می گوید: پادشاهان چون به دیاری وارد شوند فساد نموده آن کشور را ویران می سازند و عزیزترین اشخاص را ذلیل ترین افراد می گیرند و رسمشان همین خواهد بود (سوره نمل آیه ۳۶). دراندیشه سیاسی اسلام طاغوت کسی است که از ولایت الهی خارج شده و با تجاوز از حدود الهی می کوشد تا مسیر امت را از راه راست تغییر دهد. مبارزه با طاغوت که نماد سرکشی علیه ولایت الهی است یکی از اصول اساسی بلکه بنیان توحید می باشد. از این رو مبارزه با آن در فریضه واجب هر مومن و مسلمانی است. «طاغوت به شخصی گفته می شود که در طغیان خویش تا آنجا پیش رفته که از دایره عبودیت خارج شده باشد. هر چند طاغوت در آغاز تنها خواهان ولایت خود در عرصه های مدیریتی و حکومتی و قضاوت و مانند آن است ولی آنچه مطلوب طاغوت و ابلیس است ولایت عبودی خود اوست به این معنا که مردم را به جایی بکشاند که بجای خدا غیر خدا را از درخت و بت و ستاره و انسان معبود خویش قرار دهند. از آنجاییکه طاغوت همواره در مقام مقابل ولایت الهی قرار دارد از مومنان خواسته شده است که از ولایت طاغوت تبری جویند و به ولایت الهی تولی یابند لذا تمام کسانی که دعوت به ظلم، فساد و فحشاء، منکر و مانند آن می کنند و با رسانه ها و ابزارهای شیطانی می کوشند تا بنیاد ارزشهای اخلاقی و خانوادگی و اجتماعی را سست کنند در مسیر طاغوت قرار دارند»^۲.

^۱ قلی پور، مواضع امام خمینی (ره) در برابر نظام سیاسی پهلوی و نهادهای آن - ص ۲۷

^۲ روزنامه کیهان، شماره ۱۹۵۹۱ ص ۶

در دوران حکومت پهلوی دوم نیز احیای سلطنت ۲۵۰۰ ساله بویژه جشنهای پرخرج و افسانه ای در تخت جمشید برای یادآوری و زنده کردن امپراطوری و سلطنت مطلقه کورش کبیر نیز حرکتی درمقابل اسلام و دارای مفهوم سیاسی تلقی می‌شد و این بازتاب را داشت که در راستای اسلام زدایی مدل فرهنگ شاهنشاهی در همه ابعاد اجتماعی، اقتصادی و نظامی در شرف جایگزینی است. اما همانطور که اشاره شد در ایران شیعی هر زمان که نظام حکومتی در این تعارض بین حکومت دینی جامعه ایرانی با مفاهیم غیر مذهبی، فرهنگ غربی و غیر شیعی را ترویج نموده دچار بحران مشروعیت شده است ضمن اینکه ورود اندیشه‌ها و باورهای غربی بعنوان سنت جهانی و تمدن بزرگ هویت ایرانی را دچار نابسامانی کرده است. وصل کردن نظام شاهنشاهی به دوره ساسانی از یک سو و پیوند میان فرهنگ ملی و سنتی با آنچه مدرنیسم نامیده می‌شد و از غرب می‌آمد مشکلات هویتی خاص خود را به همراه داشت. حاصل این سیاست نوعی افسار گسیختگی در اداره جامعه ایرانی بود که سبب شد نوعی تنازع در درون جامعه ایرانی پدید آید. در نظام شاهنشاهی شخص شاه فرمانروای مطلق بود و قدرت حاکمه وی در تمامی امور جامعه بی توجه به روحیات مردم اعمال می‌گشت قدرت سیاسی دوران محمدرضا شاه به شیوه استبدادی-سلطنتی اعمال می‌شد و شاه هسته مرکزی قدرت به شمار می‌رفت. هر چند ظاهراً نمایندگان مردم در مجلس در امور مختلف تصمیم‌هایی می‌گرفتند اما قدرت پارلمان ایران به رغم اهمیت خود تحت سیطره شاه قرار داشت. در این زمان بود که علماء و روحانیت خطر افزایش روز افزون استبداد و طاغوت را در جامعه اسلامی حس نموده و شروع به موضع‌گیری در برابر آن نمودند، امام (ره) در نفی عقلانی بودن سلطنت فرمودند: اصل سلطنت و رژیم سلطنتی یک امر باطلی است.

علمای دینی در جوامع مسلمان از ارزش و اعتبار خاصی برخوردار بوده و رای آنها همواره نزد عامه مردم از جایگاه محکمی بهره می‌برده است «اگر شاه کمی تاریخ خوانده بود می‌توانست دریابد در کشوری مانند ایران که تنها کشور شیعی جهان است روحانیون شیعه در طول تاریخ چه قدرت و نفوذ کلامی داشته‌اند و چگونه استقلال و یکپارچگی کشور و حفظ مرزهای آن در مقابل کشورهای که با حربه دین قصد تصرف ایران را داشته‌اند (مانند عثمانی و سرزمین ازبکان) به وجود روحانیت بستگی داشته است»^۱ البته باید توجه داشت که شاه خصوصاً در اوایل سلطنت بر قدرت مذهبی روحانیون و اثرگذاری آنها بر مردم واقف بود و لذا خود را فردی مذهبی می‌نامید تا از جانب آنان کمتر دچار مشکل گردد. هر چند که بعدها بر اثر غرور زیاد علناً به مبارزه با روحانیون پرداخت. اما

^۱ معتضد، ۶۱ سال شاه، جلد چهارم، ص ۲۰۶۹

در مقام عمل مشاهده می‌شد که اکثر اعضای خانواده سلطنتی و مقامات سطح بالای کشور به گونه ای زندگی می‌کردند که حداقل می‌توان گفت روش آنها نه تناسبی با دستورات مذهب رسمی کشور داشت و نه قابل تطبیق با اصول اخلاقی بود. امام خمینی (ره) در خصوص تظاهر مذهبی شاه می‌گوید: مگر محمدرضا نمی‌گفت من مسلمانم، قرآن هم طبع می‌کرد، خدمت امام رضا (ع) هم می‌رفت و می‌ایستاد و برایش زیارتنامه هم می‌خواندند و نماز هم می‌خواند و هم این کارها را می‌کرد اما نبود اینطور...^۱ به تدریج وی ماهیت ضد دینی خود را آشکار ساخت و «در مراسم رسمی پنجاهمین سالگرد بنیانگذاری سلسله پهلوی، اسلام را از زندگی رسمی و عمومی مردم کنار گذارد. وی اعلام کرد که سلسله پهلوی به چیزی جز ایران عشق نمی‌ورزد و به چیزی جز حرمت ایرانیان تعصب ندارد و از اسلام هیچ سخنی به میان نیامد»^۲ در همان سالها بود که امام خمینی (ره) با تیز بینی خاص در تحریرالوسیله اعلام کردند که «وجود حکومت طاغوت در جامعه اسلامی بزرگترین منکر و همکاری با طاغوت انکر منکرات است»^۳ امام (ره) همچنین اعلام کردند که «عنوان شاهنشاه منفورترین القاب نزد خداست و اسلام اصولاً با اساس سلطنت مخالف است. سلطنت یکی از شرم آورترین و ننگین ترین مظاهر ارتجاعی است»^۴

۱-۱-۱ علل تغییر تاریخ هجری به شاهنشاهی

نمونه ای از حرکت‌هایی که به اسلام زدایی توسط شاه تعبیر شد اعلام تاریخ ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی بود. اعلام تاریخ شاهنشاهی صرفاً برای از اعتبار انداختن تاریخ هجری نبود بلکه مفهوم آن از نظر جامعه آن روز جدا کردن ملت ایران از هزار و چهارصد سال تاریخ اسلامی و بی ارزش تلقی کردن آن و متصل ساختن جامعه به دو هزار و پانصد سال تاریخ شاهنشاهی و همچنین به مفهوم اسقاط رسمیت مذهب اسلام و شیعه اثنی عشری و اعلام رسمیت ایدئولوژی شاهنشاهی و فرهنگ غربی بود.

بعضی ها معتقدند که همزمانی جشنها با یک سری اقدامات دیگر شاه زمینه های ایجاد حساسیت سایر قدرتها را برانگیخت و همین موضوع باعث همکاری آن دولتها و حمایت احتمالی آنها از نارضایتی های داخلی گردید. از این جشنها می‌توان به عنوان نقطه عطفی در تاریخ سلطنت شاه نام برد زیرا از یک سو برگزاری این جشن که با اقدامات دیگری نظیر چندین برابر کردن قیمت نفت و

^۱ صحیفه نور، جلد ۸- صفحه ۸۶

^۲ همان ص ۲۵۲

^۳ هنری لطیف پور، فرهنگ سیاسی شیعه و انقلاب اسلامی، ص ۱۴۰

^۴ شوکراس، آخرین سفر شاه، ص ۱۳۶

خرید پیشرفته ترین سلاحها برای ارتش ایران و احداث نیروگاههای اتمی دنبال شد نگرانی هایی را درباره افکار و اندیشه های شاه بوجود آورد. بیان این نکته که شاه دنبال بوجود آوردن یک دین جدید با آمیزه ای از اعتقادات مورد نظر اسلامی است سخنی گزاف نیست زیرا از طرفی «شاه و مشاوران او قصد داشتند ضمن نفی گذشته که در برگیرنده حضور سیاسی روحانیت و تشیع بود نوعی میراث باستانی قبل از اسلام را با نمونه اروپایی ترکیب نمایند. این ترکیب آمیزه ای از ملی گرایی کهن، سکولاریسم و اصلاحات غربگرایانه بود تا اشتیاق را برای هر چیز تازه و جدید بوجود آورد. در عین حال تلاش بر این بود تا فرد و جامعه پیوندش را با گذشته [اسلامی] قطع نماید»^۱ این موضوع در ابتدا به صورت صریح و بی پرده اجرا نمی شد و شاه در سخنان خود به نوآوری و نواندیشی دینی و قابلیت به روز شدن دین اسلام اشاره می کرد و ترویج فعالیتها و افکار ضد دینی در جامعه را با این امر مرتبط می ساخت، اما روحانیت به سرعت متوجه این مسئله شده و اعلام موضع نمودند «روحانیون مبارز که در منابر خود بر ضد شاه و دولت او سخن می گفتند به مسئله جشن های ۲۵۰۰ ساله پرداختند و آنرا نشانه اشرافی گری و فرعون سنتی قلمداد نموده به شدت شاه و دربار را تخطئه می کردند»^۲

در بسیاری از گفتارها و کتب تغییر تاریخ را امری عجولانه و غیر منطقی و از عوامل افزایش نارضایتی مردم دانسته اند «یکی از اشتباهات بسیار بزرگ عوامل رژیم [پهلوی] این بود که به دلیل غرور فوق العاده ای که برایشان حاصل شده بود در اواخر سال ۵۵ تصمیم گرفتند که تاریخ هجری را به تاریخ به اصطلاح شاهنشاهی تبدیل کنند. اینکه تاریخ هجری باشد یا شاهنشاهی از نظر اقتصادی و سیاسی تأثیر چندانی در حال مردم نداشت ولی همین مسأله به شدت عواطف مذهبی را جریحه دار کرد و وسیله خوبی برای کوبیدن رژیم بدست امام (ره) داد. امام بلافاصله با طرح این شعار که چنین عملی دشمنی با پیغمبر و دشمنی با اسلام است و معادل است با قتل عام هزاران نفر از عزیزان این مردم، موفق شد در بین مردم عصیان ایجاد نموده و نهضت را پیش ببرد.»^۳

دست اندرکاران رژیم پهلوی تلاش کردند تاریخ ایران را تحریف کنند و «آن را براساس ناچیز جلوه دادن دوره ی اسلامی و آثار و نفوذ تمدن و فرهنگ اسلامی در ایران و بزرگ جلوه دادن بیش از حد تاریخ ایران باستان تنظیم نمایند تا زمینه برای ساختن یک اسطوره ملی برای کسب مشروعیت و

^۱ کردی، زندگی و مبارزات شهید بهشتی، ص ۲۳

^۲ انصاریان، خاطرات حجت الاسلام حاج شیخ حسین انصاریان، ص ۱۲۴

^۳ تاجدینی، انقلاب اسلامی از دیدگاه شهید مطهری، ص ۸۸